

Doen en niet laten: de mens centraal in de dienstverlening

**Seminar 'Doen of laten?' – openingswoord Dineke de Groot, president Hoge Raad en bijzonder hoogleraar Rechtspraak en conflictoplossing Vrije Universiteit Amsterdam
Den Haag, Nieuwspoor, 14 december 2022**

Geachte aanwezigen,

Deze bijeenkomst over de rol en verantwoordelijkheid van beroepsorganisaties en beroepsbeoefenaren bij dienstverlening aan mensen met beperkte zelfredzaamheid, begint met een openingswoord van mij als president van de Hoge Raad, van iemand dus die niet is aangesloten bij een van uw beroepsorganisaties maar die net als u een beroepsbeoefenaar is binnen het stelsel van de rechtspleging in Nederland. Ik dank de organisatoren voor de uitnodiging.

De organisatoren schreven in de aankondiging van deze bijeenkomst dat zij vanmiddag antwoorden willen krijgen op vragen zoals: hoe kan de dienstverlening vanuit de diverse beroepsgroepen beter aansluiten op de behoeften van deze grote groep rechtzoekenden? Hoe kijkt men aan tegen de maatschappelijke verantwoordelijkheid van deze beroepsgroepen? Is er een rol voor de beroepsorganisaties en zo ja, welke?

Het is bij mijn weten de eerste keer dat uw beroepsorganisaties de krachten bundelen om op zulke vragen te reflecteren. Ik denk dat u daarmee een belangrijk signaal geeft aan de leden van uw beroepsorganisaties en meer algemeen aan ieder die professioneel betrokken is bij de rechtspleging. De periodieke Geschilbeslechtingdelta's van het WODC laten al geruime tijd zien dat het in Nederland niet gewoon is om een bevredigende, duurzame oplossing te kunnen vinden voor een juridisch probleem. Bovendien wordt slechts in een zeer gering percentage van de juridische problemen de gang naar de rechter gevolgd.¹ Deze bijeenkomst stelt onder meer de vraag aan de orde of de leden van de hier vertegenwoordigde beroepsorganisaties een maatschappelijke verantwoordelijkheid hebben om het tij te helpen keren. Zo ja, dan hebben zij van nature de nodige speelruimte om die verantwoordelijkheid te dragen. Zij leveren immers mede op basis van de reflexwerking van de rechtspraak een bijdrage aan de ordenende en geschilbeslechtende functies van het recht in de maatschappij. Die reflexwerking gaat tegenwoordig niet meer alleen uit van rechterlijke uitspraken in individuele zaken, maar ook van uitspraken van de Hoge Raad naar aanleiding van prejudiciële vragen van een gerecht in feitelijke instantie of

¹ [Geschilbeslechtingdelta 2019 \(wodc.nl\)](https://www.wodc.nl/onderzoek-en-publicaties/2019/geschilbeslechtingdelta-2019)

een vordering tot cassatie in het belang van de wet van de procureur-generaal bij de Hoge Raad. Deze laatste twee instrumenten worden mede benut om rechtsvragen aan de Hoge Raad voor te leggen die zich met name voordoen in zaken die de Hoge Raad via een regulier cassatieberoep niet bereiken, of niet vaak of snel genoeg bereiken. Daaronder bevinden zich ook rechtsvragen die de rechtspositie van mensen met beperkte zelfredzaamheid raken. Het instrument prejudiciële vragen kan bijdragen aan het waarborgen van de gelijke toegang van eenieder tot rechtseenheid en rechtsbescherming.

Vanmiddag gaat het in wezen over de positie van de vrije beroepsuitoefening in de gelijke toegang van eenieder tot de rechtspleging en in het bijzonder de rechtsbescherming. Gelijkheid voor het recht behoort tot de waarden van Nederland, zoals bijvoorbeeld wordt uitgedrukt in artikel 2 van het Verdrag betreffende de Europese Unie. Wat is de betekenis van deze waarde in de leefsituatie van mensen? Wat kunnen de beroepsorganisaties doen om die waarde betekenis te geven in de leefsituatie van mensen? Deze aspecten zijn onderdeel van de vragen die in dit seminar aan de orde zijn.

In dit openingswoord wil ik kort twee aspecten van de vragen van vanmiddag belichten. Het ene gaat over dienstverlening aan mensen die in de vraagstelling worden aangeduid als mensen met beperkte zelfredzaamheid. Het andere gaat over de stelselverantwoordelijkheid van publieke en private partijen voor de beschikbaarheid van professionele bijstand in het rechtsbestel.

Er is in de afgelopen jaren al veel gezegd en geschreven over de vraag wat beperkte zelfredzaamheid is en wat de implicaties ervan zijn. Ik zal daarover hier niet uitweiden.² Wel wil ik aanstippen dat mensen met beperkte zelfredzaamheid niet een specifiek af te bakenen groep vormen. Allerlei mensen in allerlei situaties kunnen worden geconfronteerd met beperkingen in hun mogelijkheden om zelfredzaam genoeg te zijn om een recht te verwezenlijken of op te komen tegen een rechtsinbreuk. En de aard van de beperkingen kan zeer verschillend zijn. Kijken naar de aansluiting van de dienstverlening op behoeften van rechtzoekenden met beperkte zelfredzaamheid, zal onder meer gepaard moeten gaan met differentiatie naar krachten en beperkingen van (groepen) rechtzoekenden. De ambitie om dienstverlening beter te laten aansluiten op behoeften van mensen met beperkte zelfredzaamheid, kan niet worden verwezenlijkt enkel door nieuw of gewijzigd aanbod van dienstverlening te creëren. Een centrale plaats verdienen de mensen tot wie aanbod is gericht. Hoe kunnen zij daadwerkelijk worden bereikt met bestaand of nieuw aanbod van de vrije beroepsbeoefenaar of de beroepsorganisatie? Wat hebben zij nodig om de weg naar bestaand of toekomstig aanbod te vinden en in te slaan, in gevallen waarin voor de hand ligt dat het aanbod behulpzaam kan zijn in hun leefsituatie?

² [Iedereen op eigen kracht? Nederlanders over zelfredzaamheid en mensenrechten | College voor de Rechten van de Mens; Weten is nog geen doen. Een realistisch perspectief op redzaamheid | Rapport | WRR](#)

Daarmee kom ik als vanzelf uit bij de stelselverantwoordelijkheid van publieke en private partijen voor de beschikbaarheid van professionele bijstand in het rechtsbestel. Traditioneel wordt het waarborgen van de toegang tot het recht primair als een stelselverantwoordelijkheid van de overheid gezien. Een vrije beroepsbeoefenaar of een beroepsorganisatie zal veelal functionele, pragmatische motieven hebben om het aanbod te laten aansluiten bij de vraag van rechtzoekenden, beperkt zelfredzaam of niet. Het spreekt voor zich dat een vrije beroepsbeoefenaar moet kunnen leven van zijn beroepsuitoefening. Het spreekt echter evenzeer voor zich dat vrije beroepsbeoefening in de rechtspleging in een democratische rechtsstaat gepaard gaat met medeverantwoordelijkheid voor een goede rechtsbedeling.

Belangrijk voor de vragen van vanmiddag lijkt me dat de stelselverantwoordelijkheid van publieke en private partijen voor de beschikbaarheid van professionele bijstand in het rechtsbestel niet louter wordt gekleurd door rechtseconomische overwegingen. Sociale overwegingen waarin de rechtzoekende een centrale plaats heeft, lijken meer ingang in de rechtspleging te vinden. De hedendaagse aandacht voor zogenoemde *people-centered justice* zal vermoedelijk doorwerken in de verdeling van verantwoordelijkheden tussen publieke en private partijen voor het stelsel van rechtspleging, al is niet te voorspellen hoe. Uw vragen vanmiddag gaan naar mijn indruk in elk geval mede over *people-centered justice*.

De Verenigde Naties vestigen expliciet de aandacht op de wereldwijde belangstelling voor *people-centered justice* in onze tijd. Eén van de 2030 VN *Sustainable Development Goals* is, ik citeer: “*Promote peaceful and inclusive societies for sustainable development, provide access to justice for all and build effective, accountable and inclusive institutions at all levels*”.³ Hier wordt ook wel gesproken van het dichten van de *justice gap*; mensen met juridische problemen, maar zonder toegang tot het recht. Uit een publicatie van het *World Justice Project* blijkt dat wereldwijd 5,1 miljard mensen in meerdere of mindere mate last hebben van deze *justice gap*.⁴

Uw verkenning vandaag hoe uw expertise nog beter ten goede kan komen aan mensen met beperkte zelfredzaamheid gaat over het verkleinen van dat gat. Over hoe mede met uw inzet de functies van de instituties naar de leefsituatie van mensen kunnen worden gebracht die uit zichzelf die functies niet voldoende kunnen benutten. Over hoe ook mensen met beperkte zelfredzaamheid het gevoel kunnen hebben en houden dat zij net als ieder ander deel uitmaken van ons rechtssysteem.

Ik wens u een goede bijeenkomst toe en dank u voor uw aandacht.

³ [THE 17 GOALS | Sustainable Development \(un.org\)](https://www.un.org/sustainabledevelopment/goals/)

⁴ [WJP Measuring the Justice Gap final 20Jun2019.pdf \(worldjusticeproject.org\)](https://www.worldjusticeproject.org/wp-content/uploads/2019/06/WJP-Measuring-the-Justice-Gap-final-20Jun2019.pdf), p. 5.